

ETNO EKOLOGIYA VA TABIIY-EKOLOGIK MADANIYAT SOHALARI

Yusupova Gulnoza Ravshanovna

Farg'ona Davlat universiteti II-bosqich magistranti

Annotatsiya. *Maqola etnoekologiya va xalq madaniyati bilan bog'liq sohalarning o'rganilishi, etnik jamoalarning tabiiy muhit bilan munosabatlarining umumiy, maxsus va individual jihatlarini aks ettirish xususiyatlarini o'z ichiga oladi.*

Tayanch so'zlar: *tabiiy muhit; etnoekologiya; tabiiy va ekologik madaniyat; fan ob'ekti; fan mavzusi; ilmiy yo'nalish; ekologik tarix.*

Ekologiya nisbatan yosh fan hisoblanadi. Uning mustaqil fan sifatida shakllanish vaqti asosan XX-asrning o'rtalariga to'g'ri keladi. Shunga qaramay, ekologik bilimlar Qadimgi Yunoniston va Qadimgi Rim davrlaridan beri dunyo ilmida o'rganib kelinmoqda. Hozirgi vaqtda ekologiya "... organizmlar va ular tarkib topgan jamoalarning o'zlari va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlari" haqidagi fan sifatida ta'riflanadi. Etnologiyaning tasnifi ancha noaniq: ular umumiy ekologiya, xususiy ekologiya, umumiy ekologiya doirasida - aholi ekologiyasi, jamoat ekologiyasi, biogenotsenologiya.

"Etnoekologiyaning ob'ekt-sub'ekt sohasini tushunishimiz uchun buyerda tabiat bilan munosabatlarda va yaratishda inson jamoalari madaniyatining muhim rolini ajratib ko'rsatish lozimdir.

Biz etnoekologiyaning ob'ektini tarixiy va madaniy (etnik va etnografik) jamoalarning tabiiy muhit bilan munosabatlarida ko'ramiz. Boshqa barcha turdagi jamoalarning atrof-muhit bilan aloqasi, ehtimol, inson ekologiyasi tarkibidagi ilmiy yo'nalish sifatida ijtimoiy ekologiya sohasiga kiritilgan.

O'rganishimiz davomida atrof-muhit tushunchasiga duch kelamiz, ular tabiatning o'sha qismi (va qisman sun'iy ravishda o'stiriladigan muhit) deb nomlanadi, unda ular iqtisodiy va boshqa faoliyat bilan shug'ullanadilar. Bizning fikrimizcha, etnikekologiyada "tabiiy muhit" ta'rifidan foydalanish afzalroq. Odamlarning tabiat bilan aloqasi va odamlarning (va ularda paydo bo'lgan inson jamoalarining) tabiat haqidagi o'zaro munosabatlari ijtimoiy munosabatlar, kengroq ma'noda ijtimoiy-madaniy munosabatlardir, demak tabiiy muhit (tabiatdan farqli o'laroq) ijtimoiy, umuman olganda, tabiiy ravishda tabiiy muhitga asoslangan hodisadir.

Tabiiy muhitning ijtimoiy mohiyati shundan iboratki, u ko'pincha tabiiy muhitni o'zgartiradigan odamlar tomonidan sun'iy ravishda yaratilgan hodisalarni o'z ichiga oladi: dalalar, aholi punktlari, iqtisodiy (shu jumladan sanoat) inshootlar, to'g'onlar, to'g'onlar, kanallar, sun'iy suv havzalari, yo'llar, va boshqalar.

Etnoekologiya muammolari qatoriga hayotni qo'llab-quvvatlash tizimlari, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, etnoekosistemalarning shakllanishi va faoliyati, tabiatni muhofaza qilish, atrof-muhit sharoitlari, etnik jamoalarning turli xil ekologik sharoitlarga

moslashishi, insoniyat jamoasining mavjudligini ta'minlash kiradi: tabiiy muhit, ekologik uyalar, etnoekologik barqarorlik, etnoekologik rejalashtirish, mavjud ekologik munosabatlarning inson salomatligiga ta'siri, etnoekologiyaning psixologik jihatlari, etnoekologiyadagi madaniy sohalar, ekologik bilimlar va boshqalar.

Endi etnoekologiya - mustaqil fanmi yoki ilmiy yo'nalish, dastlab bilimlarning etnologik sohasida shakllanganmi degan savolga to'xtalamiz.

V. I. Kozlov etnikekologiyani etnografiya (etnologiya) va inson ekologiyasi sohalaridagi bilimlarni birlashtirish asosida shakllanadigan ilmiy intizom deb ataydi.

Har qanday bilim sohasida yangi ilmiy intizomni yoki hatto ilmiy yo'nalishni shakllantirish uchun ma'lum shartlar va omillar talab etiladi. Ular orasida asosiylari quyidagilar: 1) yangi ilmiy yo'nalishni bilishga bo'lgan ijtimoiy ehtiyoj; 2) ilmiy ishlanmalar, metodlar, to'plangan bilimlar va hk.; 3) fanni intizomiy tashkil etish darajasi, olimlarning o'zaro ta'siri va boshqalar; 4) ushbu profil bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash (mutaxassislik, o'quv kurslari, darsliklar, bo'limlar va boshqalar mavjudligi).

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, etnikekologiya inson ekologiyasi va etnologiyasi tutashgan joyda ilmiy yo'nalish sifatida hali ham mavjud. Shunga qaramay, ilmiy bilimlarning bir bo'lagi sifatida etnoekologiya shakllanishi mumkin va bu zamonaviy ilmiy fanlarning "... hech qachon muzlatilgan, statik holatda bo'lmasligi" va "fanda, aytilganidek," bo'ronli "farqlash va integratsiya jarayonlari sodir bo'lishi" haqidagi umumiy haqiqatni tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Tomilov N. A. An'anaviy uy madaniyati va etnikekologiya. - Barnaul: Oltaysk nashriyoti. Universitet, 2009.

2. Kozlov V. I. Etnikekologiya // Etnografiya va unga aloqador fanlar: etnografik subdiplinar. Maktablar va yo'nalishlar. Usullari. - M.: Nauka, 1988.

3. Yanitskiy ON Ekologik madaniyat. Fan va amaliyotning o'zaro ta'siri. -M.: Namuna, 2007